

О.М. Безвесільна, д.т.н, проф.
Національний технічний університет України "КПІ"
Цимбал Н.В., III курс, гр. ПМ-02, ПБФ
Національний технічний університет України "КПІ"

ОЦІНКА СТАНУ ГІРОГРАВІМЕТРА АГС З ЦИФРОВОЮ ОБРОБКОЮ ІНФОРМАЦІЇ.

Необхідність підвищення точності та швидкодії гіроскопічних гравіметрів АГС з автоматичною обробкою інформації зумовлена потребою в розробці ефективних і простих у реалізації алгоритмів оцінки стану гірогравіметра.

За останні роки з'явилась багато наукових праць, присвячених розробці й дослідженню модифікацій оптимальних і субоптимальних алгоритмів фільтрації дискретного сигналу триступеневого неврівноваженого гіроскопа. Оскільки завдання оптимальної фільтрації є завданням оцінки стану, сформульоване в стохастичних термінах, в подальшому будемо використовувати термін «оцінювання стану». Враховуючи взаємозв'язок методів найменших квадратів (МНК) і оптимального фільтру Калмана (ФК), вважаємо, що МНК – це найпростіший підхід до оцінки стану, а ФК – єдиний оптимальний алгоритм оцінки. Решта алгоритмів оцінки є проміжними між МНК і ФК, тому в подальшому будемо досліджувати тільки ці два алгоритми.

Метою роботи є вирішення проблеми розробки теорії похибок оцінки стану гірогравіметра з цифровою обробкою інформації.

Для цього треба:

- 1) розробити алгоритми оцінки стану гірогравіметра при орієнтації його вісі чутливості на північ і на південь (стану стійкої та нестійкої рівноваги) на базі МНК і ФК;
- 2) дослідити похибки оцінки, встановити їх залежність від параметрів збурення, початкових умов руху гіроскопа – чутливого елемента (ЧЕ);
- 3) проаналізувати похибки оцінки, зумовлені чутливістю алгоритмів оцінки до невідповідності прийнятої моделі й реального вихідного сигналу гірогравіметра;
- 4) дослідити вплив викривлення закону руху гірогравіметра, який спостерігається, типовими перешкодами та шумами датчика кута (ДК) каналу вимірювання;
- 5) провести порівняльний аналіз точності і швидкодії алгоритмів обробки інформації за методами МНК та ФК.

У відомих роботах при дослідженні точності гірогравіметра не було враховано вплив похибок гірогравіметра, спричинених нелінійними викривленнями траєкторії руху гіроскопа; нерівністю нулю показника затухання прецесійних коливань через дію на гіроскоп моментів типу в'язкого тертя, неізохронністю прецесійних коливань; розбігом колової частоти прецесійних коливань, яка використовується в алгоритмах оцінки, з частотою прецесійних коливань гіроскопа; перешкодами, які викривлюють закон руху гіроскопа. Водночас вплив цих похибок, якщо його не враховувати, може бути неприпустимо великим (10...30 мГл). Тому у цій роботі постає завдання підвищення точності й швидкодії вимірювання гірогравіметра АГС через усунення зазначених похибок.

Для вирішення поставленої проблеми застосовано гіроскопічний гравіметр з розміщенням на осі зовнішньої рамки ДК. До виходу ДК підключено додаткову ЦОМ. Вихідний сигнал гірогравіметра, який знімається з ДК, подається на вхід ЦОМ. Цифрова обчислювальна машина визначає за розробленими в цій роботі алгоритмами значення похибок і здійснює автоматичну компенсацію цих похибок у вихідному сигналі гірогравіметра. Потім уточнений сигнал гірогравіметра нарівні з сигналами від інших підсистем АГС використовується для обчислення Δg відповідно до розробленого алгоритму. Проведені експериментальні дослідження гірогравіметра АГС підтвердили доцільність використання розроблених алгоритмів оцінки (похибка вимірювань не перевищувала 0,1 мГл).

Висновки:

1. Розроблено алгоритм оцінки стану гірогравіметра за умов орієнтації його осі чутливості на північ і на південь за МНК і ФК.

Пряме цифрове моделювання і результати експериментальних досліджень алгоритмів оцінки цілком підтвердили формули похибок, одержаних аналітично. Порівняльне цифрове моделювання МНК і ФК показало адекватність алгоритмів. Виявлено, що похибки оцінки стану гірогравіметра у разі північної та південної орієнтації зумовлені такими основними чинниками:

- $\Delta R_1^N, \Delta R_1^S$ – нелінійними викривленнями траєкторії руху гіроскопа через апроксимацію $\sin \alpha \approx \alpha$;
- $\Delta R_2^N, \Delta R_2^S$ – нерівністю нулю показника затухання прецесійних коливань через дію на гіроскоп моментів типу в'язкого тертя;
- $\Delta R_3^N, \Delta R_3^S$ – неізохронністю прецесійних коливань;

$\Delta R_4^N, \Delta R_4^S$ – розбіжністю колової частоти прецесійних коливань, яку використовують в алгоритмах оцінки, з частотою прецесійних коливань гірогравіметра;

$\Delta R_5^N, \Delta R_5^S$ – перешкодами, що викривлюють закон руху гірогравіметра.

2. Проведено аналіз похибок оцінки. В разі орієнтації гірогравіметра на північ похибки оцінки $\Delta R_1^N - \Delta R_4^N$

зменшуються при збільшенні часу спостереження інформації, а в разі орієнтації гірогравіметра на південь похибки оцінки $\Delta R_1^S - \Delta R_4^S$ зростають. Похибки $\Delta R_{1,3}^{N,S}$ пропорційні кубу амплітуди прецесійних коливань A_0 і кубу полярного радіуса початкових умов ρ . Похибки $\Delta R_2^N, \Delta R_4^N, \Delta R_2^S, \Delta R_4^S$ пропорційні першому степеню A і ρ відповідно. Знайдено час спостереження інформації, коли похибки оцінки $\Delta R_1^N - \Delta R_4^N$ в разі орієнтації гірогравіметра на північ перетворюються на нуль при довільних фазах коливань. Знайдено оптимальні, в розумінні перетворення на нуль похибок оцінки $\Delta R_i^N = \Delta R_i^S = 0$ ($i = 1,4$), співвідношення часу спостереження інформації та початкових умов руху гірогравіметра. Досліджено впливи викривлень спостережуваного закону руху гірогравіметра типовими перешкодами і шумами ДК каналу вимірювання. Показано, що перешкода типу лінійного дрейфу показань гірогравіметра спричиняє похибки $\Delta R_{51}^N, \Delta R_{51}^S$, пропорційні часу спостереження інформації, причому ΔR_{51}^N і ΔR_{51}^S мають протилежні знаки. Перешкода експоненціального типу зумовлює похибки $\Delta R_{52}^N, \Delta R_{52}^S$, які монотонно зменшуються при збільшенні часу спостереження інформації. Зменшення похибки тим швидше, чим менша стала часу експоненти. Досліджено похибки $\Delta R_{53}^N, \Delta R_{53}^S$, спричинені гармонічними перешкодами, і шумом ДК $\Delta R_{54}^N, \Delta R_{54}^S$ (у вигляді білого шуму). Встановлено, що низькочастотна перешкода, частота якої сумірна з частотою прецесійних коливань, слабо приглушується алгоритмами оцінки для часу спостереження інформації $T_c \geq 0,15T_0$, а при $T_c < 0,15T_0$ підсилюється. Високочастотна гармонічна перешкода, частота якої вища за частоту прецесійних коливань у 100 раз більше, а також випадкова перешкода типу білого шуму ефективно фільтруються алгоритмами оцінки.

3. Запропоновано і досліджено гірогравіметр нового типу, який відрізняється від відомих тим, що дає змогу підвищити точність вимірювань і швидкодію більш ніж у два рази за рахунок застосування автоматичної компенсації похибок за розробленими алгоритмами оцінки стану гірогравіметра.

4. Встановлено, що час спостереження інформації, потрібний для приглушення похибок оцінки, має бути не меншим, ніж 3%.

5. Експериментально підтверджено доцільність використання розроблених алгоритмів автоматичної компенсації похибок гірогравіметра.